

UWARUNKOWANIA PRODUKCJI ROLNICZEJ W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W ŚWIETLE UREGULOWAŃ PRAWNYCH

Mirosław Kobierski, Piotr Ignaszak, Katarzyna Kociniewska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

CONDITIONS OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN KUJAWSKO-POMORSKIE VOIVODSHIP IN THE CONTEXT OF LEGAL REGULATIONS

Streszczenie

Artykuł stanowi przegląd obowiązujących ustaw, aktów prawnych, zarządzeń i dokumentów, które regulują kwestie związane z ochroną gleb w Polsce, ponieważ należą one do najbardziej zagrożonych zasobów przyrodniczych, podlegając systematycznej degradacji oraz trwałemu przekształceniu w wyniku wyłączenia ich z przyrodniczego użytkowania. Zapewnienie zrównoważonego użytkowania gleb pozwala podnieść poziom ich ochrony. Działaniem priorytetowym jest zahamowanie lub osłabienie niekorzystnych trendów oraz negatywnych zjawisk oddziałujących na środowisko glebowe. Zasoby glebowe użytków rolnych w Polsce systematycznie zmniejszają się i dotyczy to także gruntów w dobrej kulturze rolnej. Zgodnie z polityką ekologiczną prawidłowe użytkowanie zasobów glebowych i leśnych jest jednym z działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Polska znajdując się w strukturach Unii Europejskiej jest zobowiązana do wypracowania strategii, które uwzględniałyby działania dostosowane do aktualnego stanu środowiska glebowego oraz stopnia zagrożenia różnymi formami erozji. W artykule dokonano analizy uwarunkowań produkcji rolniczej w województwie

kujawsko-pomorskim na tle kraju. Oceniono ponadto zmiany obszarowe pod wpływem działań mających na celu ochronę zasobów glebowych na podstawie danych statystycznych z ostatniego dziesięciolecia.

Słowa kluczowe: ochrona gleb, produkcja rolnicza, polityka ekologiczna

Abstract

The article introduces acts in force, legal acts, regulations and documents which regulate matters related to the protection of soils in Poland. The soils belong to one of the most endangered natural resources and they are a subject to systematic degradation and permanent transformation as a result of their exclusion from the natural use. Sustainable use of soils increases the level of their protection. The priority is to stop or weaken unfavorable trends and negative impacts on the soil environment. Soil resources of agricultural area in Poland are systematically decreasing and this also applies to lands in a good rural culture. According to an ecological policy, the proper use of soil and forest resources is one of the actions aimed at ensuring ecological security. Poland as a member of European Union is obligated to devise strategies taking into account the current condition of the soil environment and the degree of threat to various forms of erosion. The paper analyzes the determinants of agricultural production in the Kuyavia-Pomerania province against the background of the whole country. According to the statistical data from the last decade, estimated area changes were assessed under the influence of actions aimed at protecting soil resources.

Key words: soil protection, agricultural production, ecological policy

WSTĘP

Polityka ekologiczna jest świadomym i celowym działaniem państw, samorządów terytorialnych w zakresie gospodarowania środowiskiem naturalnym, zarządzania jego zasobami oraz ochrony ekosystemów i zachowania bioróżnorodności. Jej nadrzędnym celem jest stworzenie warunków niezbędnych do realizacji zadań związanych z ochroną środowiska. W Polsce polityka ekologiczna funkcjonuje w oparciu o zapisy ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. *prawo ochrony środowiska* (Dz. U. 2008, Nr 25, poz. 150). Produkcja żywności powinna odbywać się dzięki naturalnym metodom pozwalającym na zmniejszenie zapotrzebowania na chemiczne środki produkcji, zwłaszcza na terenach cennych przyrodniczo. Zgodnie z polityką ekologiczną państwa działalność rolniczą można prowadzić jedynie na glebach odpornych na degradację, jednocześnie

zapewniających wysoką opłacalność produkcji. Działania polityki ekologicznej państwa realizowane w ramach ochrony zasobów glebowych obejmują ochronę gleb przed wyłączeniem ich z przyrodniczego użytkowania oraz skutecznie przeciwdziałania erozji i zanieczyszczeniu chemicznemu. Racjonalne korzystanie z zasobów glebowych Polski wymaga zintegrowania zagadnień ochrony środowiska z ekonomiczną opłacalnością produkcji rolniczej. W programie wykonawczym do *II Polityki ekologicznej państwa* (Dokument Rady Ministrów 2000) opisano działania, jakie należało przedsięwziąć w celu ochrony zasobów glebowych. Założenia do *II Polityki ekologicznej państwa* dotyczyły ograniczenia przejmowania gleb nadających się do użytkowania rolniczego lub leśnego na cele nierolnicze i nieleśne oraz optymalnego wykorzystania i dostosowania naturalnego potencjału gleb do sposobu zagospodarowania, rodzaju uprawianych roślin i zastosowanych metod uprawy. Działaniem priorytetowym było zwiększenie stopnia zalesienia gruntów marginalnych, nieprzydatnych dla rolnictwa oraz ograniczenie erozji gleb. Szczególny nacisk położono na działania ochronne gleb intensywnie użytkowanych rolniczo. Gleby zdegradowane podlegają rekultywacji w celu poprawy właściwości i cech jakościowych koniecznych do produkcji zdrowej żywności. Realizacja tych celów obejmuje także zmniejszenie kwasowości gleb oraz likwidację niedoboru składników pokarmowych.

Celem pracy był przegląd obowiązujących ustaw, aktów prawnych, zarządzeń oraz dokumentów, które regulują kwestie związane z ochroną gleb w Polsce. W pracy opisano także uwarunkowania produkcji rolniczej w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju.

OPRACOWANIA PRAWNO-FINANSOWE DOTYCZĄCE OCHRONY GRUNTÓW ROLNYCH W POLSCE

Rozwój obszarów wiejskich w kierunku intensyfikacji produkcji roślinnej i zwierzęcej stanowi duże zagrożenie dla utrzymania terenów cennych przyrodniczo. Główne zagrożenia dotyczą wzrostu wielkoobszarowych monokultur uprawowych, degradacji i zanikania powierzchni dzikich siedlisk, zanieczyszczenia wód nawozami i środkami ochrony roślin oraz erozji uprawowej. W dokumencie *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020* (MRiRW 2012) dokonano oceny obszarów wiejskich w ujęciu środowiskowym. Autorzy strategii wskazują na potrzebę kontynuacji działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zwłaszcza w kontekście wytycznych programów rozwoju obszarów wiejskich, w którym opisane zostały działania rolnośrodowiskowe i zalesieniowe, mogące przyczynić się do ograniczenia zanieczyszczenia gleb i wód oraz zmniejszające zagrożenie erozją. Dokumentacja oraz rozpowszechnianie informacji o środowisku naturalnym w Polsce należy do zadań Państwowego Monitoringu Środowiska (PMS), który

powołany został zgodnie z ustawą z dnia 20 lipca 1991 roku *o inspekcji ochrony środowiska* (Dz. U 2007, Nr 44, poz. 287). W ramach działań Państwowego Monitoringu Środowiska obejmujących ocenę środowiska oraz jego prognozowanie realizowane są wojewódzkie programy monitoringu środowiska. Do zadań Inspektoratów Ochrony Środowiska należy opracowanie tych programów, koordynowanie zadań związanych z ich realizacją oraz przygotowanie raportów, które w ramach międzynarodowej wymiany informacji są wykorzystywane przez Europejską Agencję Środowiska (Dokument Ministerstwa Środowiska 2002). Wymiana informacji zachodzi zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 401/2009 z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie Europejskiej Agencji Środowiska oraz Europejskiej Sieci Informacji i Obserwacji Środowiska (Dz. Urz. 2009, UE L 126). Kompleksowa analiza danych w skali Europy pozwala krajom UE podjąć niezbędne działania w ramach ochrony środowiska.

Cele, zasady oraz formy ochrony wszystkich elementów krajobrazu zawarto w zapisach ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. 2009, Nr 151, poz. 1220 ze zm.). W rozumieniu ustawy ochrona przyrody polega na zachowaniu, odnawianiu oraz zrównoważonym użytkowaniu zasobów przyrody. Cele ochrony przyrody obejmują zachowanie stabilności ekosystemów, utrzymanie procesów ekologicznych na właściwym poziomie oraz ochronę gleb i terenów szczególnie narażonych na degradację. Przedsięwzięcia z zakresu ochrony wody, gleb, krajobrazu oraz zachowania bioróżnorodności są finansowane w ramach działań rolno-środowiskowych, klimatycznych i zalesień. Poszczególne zapisy o wspieraniu finansowym przedsięwzięć dotyczących ochrony gruntów rolnych znajdują się w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. *o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020* (Dz. U. 2015, Nr 25, poz. 349). Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 opracowywano na podstawie przepisów Unii Europejskiej, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013r. *w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)* i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, z późn. zm.) oraz aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej. W ramach PROW 2014-2020 jest realizowanych łącznie 15 działań, z których jedno dotyczy rolnictwa ekologicznego.

STAN UŻYTKÓW ROLNYCH W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU

Powierzchnia użytków rolnych w Polsce zmniejszyła się w latach 2005-2015 o 4603 tys. hektarów. Znacznie zmniejszyła się także powierzchnia gruntów ugorowanych (tabela 1). Powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się w województwie kujawsko-pomorskim z 1186 tys. w roku 2005 do 1064 tys. hektarów w roku 2015. Zmniejszyła się również powierzchnia gruntów ugorowanych. W latach od 2005 do 2015 zwiększyła się powierzchnia gruntów rolnych i leśnych wyłączonych na cele nierolnicze i nieleśne, natomiast na obszarze całej Polski – zmniejszyła się.

Tabela 1. Powierzchnia użytków rolnych według rodzajów użytków w Polsce – stan w czerwcu (Ochrona Środowiska GUS 2006, Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 2016)

Table 1. Agricultural land area by land type in Poland as of June (Environment Protection GUS 2006, Statistical Yearbook of Agriculture GUS 2016)

Rok Year	Powierzchnia użytków rolnych agricultural land area	W dobrej kulturze rolnej In good agricultural condition	Pod zasiewami Sown area	Grunty Ugorowane Fallow land
w tys. ha / in thousand ha				
Polska / Poland				
2005	19148	b.d.	b.d.	1028
2010	14860	14448	10366	432
2015	14545	14398	10753	134
woj. kujawsko-pomorskie / kujawsko-pomorskie province				
2005	1186	b.d.	b.d.	19,8
2010	1078,8	1066,6	898,5	13,8
2015	1064	1059,5	946	4,6

b.d. – brak danych / no data

Klasyfikacja gruntów w Polsce jest wykonywana na mocy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. – *prawo geodezyjne i kartograficzne* oraz przepisów wykonawczych do niniejszej ustawy (Dz. U. 2010, Nr 193, poz. 1287). Ponadto, aktualnie uznaje się za obowiązujące przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 września 2012 r. w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów.

Tabela 2. Ochrona gleb oraz zalesienie użytków rolnych i nieużytków (Ochrona Środowiska GUS 2006, Rocznik Ochrony Środowiska GUS 2016, Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2010, 2016)

Table 2. Soil protection and afforestation of agricultural land and fallow land useless (Environment Protection GUS 2006, Environmental Protection GUS 2016, Statistical Yearbook of Agriculture GUS 2010, 2016)

Rok Year	Grunty rolne i leśne wyłączone na cele nierolnicze i nieleśne Agricultural land and woodland allocated for non-agricultural production		Grunty zdewastowane i zdegradowane Devastated and degraded land	Grunty zrekultywowane w ciągu roku Land reclaimed per year	Zalesienia gruntów nieleśnych Afforestation of non-woodland
	Ogółem Total	Grunty rolne Arable land			
	w hektarach / in hectares				
Polska / Poland					
2005	4520	2782	64978	1861	b.d.
2010	3486	2935	61161	1222	5865
2015	3851	2308	63374	1807	2270,3
woj. kujawsko-pomorskie / kujawsko-pomorskie province					
2005	62	48	4423	12	b.d.
2010	63	52	4410	10	237
2015	72	54	4257	84	150,3

b.d. – brak danych / no data

Grunty orne najlepsze, dobre i średnie stanowią 75% ogólnej powierzchni województwa kujawsko-pomorskiego (dane z roku 2000), w tym 34,5% to gleby klasy od I do IIIb – chronione ustawowo (Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 2011). Dane dotyczące powierzchni gruntów rolnych wyłączonych na cele nierolnicze odnoszą się do gruntów, za które pobrane zostały opłaty i należności w trybie ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o *ochronie gruntów rolnych i leśnych* (Dz. U. 2004, Nr 121, poz. 1266). Ochronie podlegają grunty rolne klas bonitacyjnych I-III oraz grunty rolne klas bonitacyjnych IV-VI wytworzone z gleb organicznych. Dane o gruntach, które należy zrekultywować i zagospodarować odnoszą się do gruntów zdewastowanych i zdegradowanych (tabela 2). W trybie przewidzianym w przepisach Ustawy o *ochronie gruntów rolnych i leśnych*, w 2015 roku wyłączano w Polsce około 3,8 tys. ha gruntów rolnych. Z areału 2,3 tys. ha wyłączonych użytków rolnych na cele nierolnicze i nieleśne około 60% stanowiły gleby I-III klasy bonitacyjnej, zaś 34% to gleby klasy IV.

Na podstawie zapisów w ustawie *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. 2008, Nr 25, poz. 150) ochrona powierzchni ziemi polegać ma na utrzymaniu

jej w najlepszej jakości poprzez ograniczanie zmian naturalnego ukształtowania, zachowaniu wartości przyrodniczych oraz racjonalnym gospodarowaniu zasobami środowiska. Wymagane jest utrzymanie jakości gleby powyżej lub, co najmniej, na poziomie określonych standardów jakości oraz na doprowadzeniu jakości gleb zrehabilitowanych do wymaganych standardów. Według rozporządzenia z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie *minimalnych norm* (Dz. U. 2010, Nr 39, poz. 211) grunty rolne powinny być utrzymywane w dobrej kulturze rolnej, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska. Zarówno w Polsce jak i województwie kujawsko-pomorskim powierzchnia gruntów rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze zmniejszyła się w ostatnich latach (tabela 1). Stosowane przez niektórych rolników praktyki wypalania ściernisk prowadzą do zniszczenia powierzchniowej warstwy gleb. Dlatego też wypalanie łąk, ściernisk, nieużytków, roślinności na miedzach i pasach przydrożnych jest zabronione na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o *ochronie przyrody* (Dz. U. 2009, Nr 151, poz. 1220) oraz zapisów zawartych w *Zwykłej Dobrej Praktyce Rolniczej* (Dz. U. 2004, Nr 73, poz. 657), a także zgodnie z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. (Dz. U. 2010, Nr 39, poz. 211).

W województwie kujawsko-pomorskim powierzchnia gleb o odczynie obojętnym i zasadowym jest dwukrotnie wyższa aniżeli średnia powierzchnia gleb o takim odczynie w pokrywie glebowej Polski (tabela 3). Obecność czarnych ziem kujawskich wytworzonych z gliny zwałowej zasobnej w węglan wapnia wpływa na większy udział gleb o odczynie obojętnym i zasadowym w pokrywie glebowej województwa. Gleby na znacznej powierzchni Polski, niezależnie od sposobu ich użytkowania, są zakwaszone, ponieważ ponad 50% gruntów ornych wykazuje odczyn bardzo kwaśny i kwaśny (Fotyma, Igras 2006). Wieloletnie zaniechania dotyczące oceny zasobności w składniki pokarmowe oraz określenia potrzeb wapnowania spowodowały, że blisko 80% gleb użytków rolnych w Polsce jest w różnym stopniu zakwaszonych (Krasowicz i in. 2009). Roczne zużycie nawozów na 1 ha użytków rolnych w Polsce wynosiło 102,4 kg NPK i 91,5 kg wapniowych w 2005 roku, natomiast 123 kg NPK i 39 kg wapniowych w roku 2015 roku. Niepokojąco niskie jest zużycie środków wapnujących w kontekście bardzo dużej powierzchni gleb o odczynie kwaśnym. Zużycie nawozów NPK na 1 ha użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim wynosiło 183,9 kg, natomiast zużycie środków wapnujących 67,6 kg (Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 2016).

W ustawie *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. 2008, Nr 25, poz. 150) określone zostały zasady ochrony środowiska oraz warunki, na jakich powinno korzystać się z jego zasobów z jednoczesnym uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju. Na podstawie badań monitoringowych, prowadzonych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska są opracowywane dane z zakresu jakości gleb. W rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 1 września 2016 r. (poz. 1395) r. w sprawie *sposobu prowadzenia oceny zanieczyszczenia*

powierzchni ziemi (Dz. U. 2016, Nr 10, poz. 1395). określone zostały standardy jakości gleby uwzględniające naturalne stężenia metali i różnych substancji w środowisku glebowym.

Tabela 3. Odczyn gleb (Ochrona Środowiska GUS 2006, 2011, Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 2016)

Table 3. Soil reaction (Environment Protection GUS 2006, 2011, Statistical Yearbook of Agriculture GUS 2016)

Lata Years	Powierzchnia w tys. ha Area in thousand ha	Powierzchnia gleb uprawnych o odczynie [%] Acreage of arable soils with pH reaction [%]				
		< 4,5	4,6-5,5	5,6-6,5	6,6-7,2	> 7,2
Polska / Poland						
2002-2005	3426	21	30	28	14	7
2006-2010	4217,8	18	29	30	15	8
2012-2015	3861,9	13	26	34	18	9
woj. kujawsko-pomorskie / kujawsko-pomorskie province						
2002-2005	341,4	11	21	28	24	16
2006-2010	378,6	8	20	30	25	17
2012-2015	384,5	7	19	31	26	17

Powierzchnię około 400 tys. ha na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego pokrywają gleby niskiej jakości, często o kwaśnym odczynie, niskiej zasobności w magnez i potas oraz średniej zasobności w fosfor i mikroelementy. Zgodnie z kryteriami zaakceptowanymi przez Komisję Europejską, około 55,4% użytków rolnych w Polsce zaliczono do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) (Stuczyński i in. 2007). Z powodu obecności gleb piaszczystych, obejmujących około 46% powierzchni użytków rolnych w województwie kujawsko-pomorskim prawie połowa gmin zaliczona została do obszarów ONW (Stuczyński i in. 2007). Obszary te w strukturze użytków rolnych charakteryzuje relatywnie duża lesistość i udział łąk i pastwisk (Rudnicki, Jaskulski 2011). Część powierzchni województwa z glebami o wysokiej potencjalnej produktywności (czarne ziemie kujawskie) charakteryzuje się znacznym deficytem wody. Obszar województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzuje się częstymi niedoborami opadów atmosferycznych oraz ujemnymi bilansami wodnymi półrocza letniego (Łabędzki 2009; Rzekanowski i in. 2011).

REKULTYWACJA GLEB W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU

Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania w końcu roku 2015 wyniosła w Polsce 63 tys. ha (tabela 2). Stopień degradacji i dewastacji gleb nie wykazuje zróżnicowania w obrębie poszczególnych województw, stanowi jednak problem w rejonach o dużym uprzemysłowieniu. W 2015 r. zrekultywowano 1807 ha, a zagospodarowano 852 ha gruntów, na cele rolnicze i leśne (Rocznik Ochrony Środowiska GUS 2016). Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych w województwie kujawsko-pomorskim zmniejszyła się w latach od 2005 do 2010 o około 153 tys. hektarów (tabela 2). W latach od 2010 do 2015, zarówno w odniesieniu do powierzchni Polski, jak i województwa kujawsko-pomorskiego wyraźnie zmniejszyła się powierzchnia zalesień gruntów nieleśnych. Natomiast powierzchnia gruntów rekultywowanych zwiększyła się siedmiokrotnie.

Gospodarowanie zasobami glebowymi należy prowadzić w sposób racjonalny, zapewniający odtworzenie gleb. W zapisach ustawy opisana została rola zadrzewień, które wraz z pozostałymi składnikami szaty roślinnej spełniać mają cele ochronne na obszarze ich występowania. Zadrzewieniem są drzewa i krzewy w granicach pasów przydrożnych, pojedyncze drzewa lub krzewy oraz ich skupiska niebędące lasem – zgodnie ustawą z dnia 28 września 1991 r., *o lasach* (Dz. U. 2011, Nr 12, poz. 59). Lasy chroniące glebę przed wyjałowieniem oraz przeciwdziałające osuwaniu się ziemi, a także regulujące stosunki hydrologiczne, określono jako lasy ochronne, które stanowią naturalną ochronę przed erozją eoliczną. Powierzchnia gruntów pod lasami w Polsce systematycznie wzrasta (tabela 4). Wskaźnik lesistości, wzrósł w latach 1946-2016 od 20,8% do 29,5% i jest nieco niższy od zakładanego w Krajowym Programie Zwiększania Lesistości. Lasy ochronne to obszary leśne podlegające ochronie z powodu pełnionych funkcji w środowisku. W roku 2005 lasy ochronne w Polsce, obejmowały powierzchnię 3264 tys. hektarów, w tym lasy glebochronne 316 tys. hektarów, natomiast w 2015 roku 3796 tys. hektarów, w tym 321 tys. hektarów stanowiły lasy glebochronne.

Powierzchnia lasów glebochronnych w 2015 r. w województwie kujawsko-pomorskim wzrosła do 48,6 tys. hektarów. Ograniczenia zasięgu występowania różnych form erozji należy oczekiwać po wykonaniu zadrzewień i zalesień pełniących funkcje glebochronne (Stuczyński i in. 2007). Niejednokrotnie w celu zmniejszenia aktualnego zagrożenia erozją konieczne jest wykonanie melioracji przeciwerozyjnych (Krasowicz i in. 2011).

Ustawa z 3 lutego 1995 *o ochronie gruntów rolnych i leśnych* (Dz. U. 2004, Nr 121, poz. 1266) reguluje zasady ochrony gruntów, poprawy ich wartości użytkowej oraz rekultywacji. Właściciel użytków rolnych zobowiązany do

przeciwdziałania degradacji gleb, w tym erozji oraz ruchom masowym ziemi. W wyniku decyzji właściwy organ może nakazać właścicielowi gruntów zalesienie, zadrzewienie lub zakrzewienie gruntów, lub założenie trwałych użytków zielonych ze względu na ochronę gleb przed erozją. Na właścicielu gruntów ciąży obowiązek utrzymywania w stanie sprawności technicznej urządzeń przeciwoerozyjnych i melioracyjnych. Osoba powodująca utratę lub zmniejszenie wartości użytkowej gruntów jest zobowiązana do ich rekultywacji na własny koszt.

Tabela 4. Grunty leśne oraz odnowienia i zalesienia (Ochrona Środowiska GUS 2006, Rocznik Ochrony Środowiska GUS 2011, 2016)

Table 4. Forests area and renewals and afforestation (Environmental Protection GUS 2006, 2011, 2016)

Lata Years	Powierzchnia gruntów leśnych – stan na 31 grudnia Woodland acreage as of December 31	Lesistość Forest cover	Lasy ochronne w zarządzie Lasów Państwowych <i>Protectine forests Managed by State Forestsb</i>		Odnowienia i zalesienia Renewals and afforestation
			Razem total	Glebochronne <i>soil-protecting</i>	
			tys. ha / thousand ha	%	
Polska / Poland					
2005	9200,4	28,8	3264	316	62,1
2010	9328,9	29,2	3356	325	51,9
2015	9420,1	29,5	3796	321	58,7
woj. kujawsko-pomorskie / kujawsko-pomorskie province					
2005	425,7	23,1	175	42,0	3,2
2010	429,6	23,3	178	44,2	2,7
2016	431,3	23,4	184	48,6	2,9

PODSUMOWANIE

Ochrona środowiska rolniczego na obszarach wiejskich w Polsce należy do priorytetowych działań w ramach strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa. Kierunki interwencji dotyczą między innymi ochrony bioróżnorodności unikalnych ekosystemów oraz ochrony gleb przed erozją, zakwaszeniem, spadkiem zawartości materii organicznej i zanieczyszczeniem metalami ciężkimi. Ze względu na wieloaspektowy charakter zagadnień związanych z ochroną gleb niezbędne jest stworzenie zintegrowanych uregulowań prawnych, technicznych i finansowych oraz systematyczne monitorowanie ich zasobów w obrębie regionów, a także całego kraju.

Pomimo zróżnicowanych warunków glebowych i klimatycznych województwa kujawsko-pomorskiego zajmuje ono jedno z czołowych miejsc wśród regionów w Polsce pod względem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych (Igras, Lipiński 2006; Kopyński 2009). W raporcie *O stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2004 roku* (Raport 2004 WIOŚ Bydgoszcz) zawarto opis stanu ochrony środowiska terenów zagrożonych różnymi formami erozji. Poza obszarami wydmowymi (2,7% powierzchni województwa), tereny zagrożone erozją silną i bardzo silną zajmują około 8,8% powierzchni województwa. Erozją wzmożoną zagrożonych jest 9,2% ogólnej powierzchni, a erozją wietrzną około 35,2% powierzchni województwa. W raporcie tym stwierdzono także, że zdecydowana większość areалу gleb uprawnych stwarza dogodne warunki do produkcji zbóż oraz wszystkich roślin okopowych i warzyw.

LITERATURA

Dokument Ministerstwa Środowiska (2002). Wytyczne sporządzania programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym, Warszawa, 1-44.

Dokument Rady Ministrów (2000). II Polityka ekologiczna państwa, Warszawa, 1-67.

Dziennik Ustaw (2004). Dz. U. 2004 Nr 73 poz. 657. Dziennik Ustaw Nr 73 poz. 657 ze zm. 2004. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r. – w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich.

Dziennik Ustaw (2007). Dz. U. 2007 Nr 44 poz. 287. Dziennik Ustaw Nr 44 poz. 287 ze zm. 2007. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Inspekcji Ochrony Środowiska. W załączniku tekst ustawy z dnia 20 lipca 1991 roku o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz. U. 1991 Nr 77, poz. 335 ze zm.).

Dziennik Ustaw (2008). Dz. U. 2008 Nr 25 poz. 150. Dziennik Ustaw Nr 25 poz. 150 ze zm. 2008. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 stycznia 2008 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo ochrony środowiska. W załączniku tekst ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r., Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62 poz. 627 ze zm.).

Dziennik Ustaw (2009). Dz. U. 2009 Nr 151 poz. 1220. Dziennik Ustaw. Nr 151 poz. 1220 ze zm. 2009. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 sierpnia 2009 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu o ochronie przyrody. W załączniku tekst ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r., o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 ze zm.).

Dziennik Ustaw (2010). Dz. U. 2010 Nr 39 poz. 211. Dziennik Ustaw Nr 39 poz. 211 ze zm. 2010. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm.

Dziennik Ustaw (2010). Dz. U. 2010. Nr 193 poz. 1287. Dziennik Ustaw Nr 193 poz. 1287. 2010. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 października 2010 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo geodezyjne i kartograficzne. W załączniku jednolity tekst ustawy z dnia 17 maja 1989 r., prawo geodezyjne i kartograficzne r. (Dz. U. 1989 Nr 30 poz. 163 ze zm.).

Dziennik Ustaw (2011). Dz. U. 2011 Nr 12 poz. 59. Dziennik Ustaw Nr 12 poz. 59. 2011. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grudnia w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o lasach. W załączniku tekst ustawy z dnia 28 września 1991 r., o lasach (Dz. U. Nr 101, poz. 444 z późn. zm.).

Dziennik Ustaw (2012). Dz. U. 2012 poz. 1246. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2012 r. w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów.

Dziennik Ustaw (2014). Dz. U. 2004 Nr 121 poz. 1266. Dziennik Ustaw Nr 121 poz. 1266 ze zm. 2004. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 2004 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych. W załączniku tekst ustawy z dnia 3 lutego 1995 r., o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 16, poz. 78 ze zm.).

Dziennik Ustaw (2015). Dz. U. 2015 Nr 25 poz. 349. Dziennik Ustaw Nr 25 poz. 349. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Dziennik Ustaw (2016). Dz. U. 2016 Nr 10 poz. 1395. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 1 września 2016 r. (poz. 1395) r. w sprawie sposobu prowadzenia oceny zanieczyszczenia powierzchni ziemi.

Dziennik Urzędowy (2009). Dz. Urz. 2009 UE L 126. Dziennik Urzędowy UE L 126 z 21.05.2009. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 401/2009 z dnia 23 kwietnia 2009 r., w sprawie Europejskiej Agencji Środowiska oraz Europejskiej Sieci Informacji i Obserwacji Środowiska (wersja ujednolicona).

Dziennik Urzędowy (2013).Dz. Urz. UE, L 347. Dziennik Urzędowy UE L 347 z późn. zm. z 20.12.2013. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Fotyma, M., Igras, J. (2006). *Narodowy program wapnowania gleb w Polsce na lata 2007-2013*. (w:) Wybrane aspekty agrochemicznych badań gleby. Raporty IUNG-PIB, 1: 45-48.

Igras, J., Lipiński, W. (2006). *Regionalne zróżnicowanie stanu agrochemicznego gleb w Polsce*. (w:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty IUNG – FIG 3: 71-79.

Kopiński, J. (2009). *Zmiany intensywności organizacji produkcji rolniczej w Polsce*. Journal of Agribusiness and Rural Development 2(28): 5-92.

Krasowicz, S., Oleszek, W., Horabik, J., Dębicki, R., Jankowiak, J., Stuczyński, T., Jadczyński, J. (2011). *Racjonalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski*. Polish Journal of Agronomy 7: 43-58.

Krasowicz, S., Stuczyński, T., Doroszewski, A. (2009). *Produkcja roślinna w Polsce na tle warunków przyrodniczych i ekonomiczno-organizacyjnych* (w:) Kierunki zmian w produkcji roślinnej w Polsce do roku 2020. Raport IUNG-PIB 14: 27-54.

Łabędzki, L. (2009). *Przewidywane zmiany klimatyczne a rozwój nawodnień w Polsce*. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich 3: 7-18.

MRiRW Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2012). *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020*, Warszawa. 156.

Raport 2004 WIOŚ Bydgoszcz (2004). *Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2004 roku*. Biblioteka Wojewódzkiego Inspektoratu Monitoringu Środowiska 2005, 1-207.

Rocznik Ochrony Środowiska GUS 2006, 2010, 2011, 2016.

Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 2010, 2011, 2016.

Rudnicki, F., Jaskulski, D. (2011). *Produkcja rolnicza w niekorzystnych warunkach gospodarowania na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego*. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych 559: 171-181.

Rzekanowski, C., Żarski, J., Rolbiecki, S. (2011). *Potrzeby, efekty i perspektywy nawadniania roślin na obszarach szczególnie deficytowych w wodę*. Postępy Nauk Rolniczych 1: 51-63.

Stuczyński, T., Kozyra, J., Łopatka, A., Siebielec, G., Jadczyński, J., Koza, P., Doroszewski, A., Wawer, R., Nowocień, E. (2007). *Przyrodnicze uwarunkowania produkcji rolniczej w Polsce*. (w:) *Współczesne uwarunkowania organizacji produkcji w gospodarstwach rolniczych*, Studia i Raporty IUNG-PIB 7: 77-115.

Autor do korespondencji: dr hab. inż. Mirosław Kobierski, prof. nadzw. UTP
mgr inż. Piotr Ignaszak
mgr Katarzyna Kocinińska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Biogeochemii i Gleboznawstwa, Pracownia Gleboznawstwa i Biochemii
ul. Bernardyńska 6
85-028 Bydgoszcz
Tel: 52 374 95 51, 604467905
E-mail: kobierski@utp.edu.pl,
piotra108@gmail.com
kkocinińska@wp.pl

Wpłynęło: 15.04.2018

Akceptowano do druku: 23.05.2018